

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1722> (дата звернення 26.05.2023)

5. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 07.02.2012 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/21331543>

6. Вирок Хотинського районного суду Чернівецької області від 10.01.2013 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28613387>

7. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 08.07.2014 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39634296>

8. Вирок Вінницького міського суду від 30.12.2013 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36541176>

9. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 04.06.2015 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/44622408>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-324-8-23>

MILITARY CRIMES AND VIOLATIONS OF THE LAWS AND CUSTOMS OF WAR: DEMARCATION ISSUES

PRZESTĘPSTWA WOJSKOWE I NARUSZENIA PRAW I ZWYCZAJÓW WOJENNYCH: KWESTIE ROZGRANICZENIA

Sotula O. S. Sotula O. S.

*Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of National
and International Law
Kherson State University
Kherson, Ukraine*

*doktor nauk prawnych, profesor,
Profesor Katedry Prawa Narodowego i
Międzynarodowego
Chersonski Uniwersytet Państwowy
Chersoń, Ukraina*

24 lutego 2022 roku rozpoczęła się wojna na pełną skalę między państwem Federacji Rosyjskiej przeciwko państwu Ukraina. Aby nie deklarować celów wojny, władze Federacji Rosyjskiej unikają używania terminu „wojna” i używają określeń „specjalna operacja wojskowa” [1], „wyzwolenie dawnych

ziem ruskich» [2], „konflikt między bratnimi narodami” [3]. W rzeczywistości inwazja wojsk rosyjskich na terytorium Ukrainy, rosyjska agresja wojskowa odpowiada wszystkim oznakom wojny, którą określa się jako „stan rzeczy między dwoma państwami lub między dwiema grupami państw lub między państwem a grupy państw, czemu towarzyszy przede wszystkim zerwanie stosunków dyplomatycznych, a następnie zawieszenie stosowania ogólnych norm prawa międzynarodowego w okresie pokoju oraz powszechna determinacja do popełniania aktów przemocy, nawet jeśli akty te nie miejsce” [4]. Dzieje się tak pomimo faktu, że Rosja występowała jako jeden z gwarantów integralności terytorialnej i nienaruszalności Ukrainy, podpisując Memorandum Budapeszteńskie 5 grudnia 1994 r., w którym Federacja Rosyjska zobowiązała się do „powstrzymania się od groźby użycia siły lub jej użycia przeciwko integralności terytorialnej lub niezależności politycznej Ukrainy”, a także „Przestępstwa z zasadami Aktu Końcowego KBWE o poszanowaniu niepodległości i suwerenności oraz istniejących granic Ukrainy” [5].

Federacja Rosyjska, rozpoczynając wojnę, nazwała ją „specjalną operacją wojskową». Jednocześnie państwo ukraińskie nie było zobowiązane do wypowiedzenia wojny Federacji Rosyjskiej, gdyż prawo międzynarodowe uznaje agresję jednego państwa na terytorium drugiego za wojnę de facto, bez dodatkowych rezolucji i aktów prawnych. W przypadku wypowiedzenia wojny ONZ będzie zmuszona uznać jedną ze stron za państwo, które ją rozpoczęło. Z takim krajem członkowie ONZ są zobowiązani do zerwania wszelkich stosunków dyplomatycznych [6], co nie miało miejsca i co w pewien sposób tłumaczy stanowisko Rosji w kwestii określenia agresji, jakiej dopuszcza się na Ukrainie.

Przyjęty w 2001 r. Kodeks karny Ukrainy w rozdziale XX części specjalnej „Przestępstwa przeciwko pokojowi, bezpieczeństwu ludzi i międzynarodowemu porządkowi prawnemu” zawiera szereg artykułów, które przewidują tzw. przestępstwa międzynarodowe [7]. Zasadniczo odpowiada to klasyfikacji podanej w art. 6 Statutu Międzynarodowego Trybunału Wojskowego do sądenia i karania głównych zbrodniarzy wojennych państw Osi Europejskiej z 1945 r. (Statut Trybunału Norymberskiego). W tym akcie prawnym przestępstwa międzynarodowe dzieli się na trzy główne grupy: przestępstwa przeciwko pokojowi, przestępstwa wojenne i przestępstwa przeciwko ludzkości, a czyny te są kompleksowo zdefiniowane: „1) przestępstwa przeciwko pokojowi, a mianowicie: planowanie, przygotowanie, rozwiązanie lub prowadzenie wojny agresji lub wojny z pogwałceniem międzynarodowych traktatów, porozumień lub zapewnień albo udziału w ogólnym planie lub spisku mającym na celu wykonanie każdego z powyższych działań; 2) Przestępstwa wojenne: naruszenia praw i

zwyczajów wojennych. Do zbrodni tych zalicza się: zabójstwa, tortury, zniewolenie lub w innych celach ludności cywilnej terytorium okupowanego, zabójstwo lub zabójstwo jeńców wojennych, zabójstwo zakładników, grabież własności publicznej lub prywatnej, bezsensowne niszczenie miast i wsi, niszczenie nie usprawiedliwione koniecznością wojskową i innymi przestępstwami; 3) Przeszępstwa przeciwko ludzkości: morderstwa, eksterminacja i inne okrucieństwa popełnione na ludności cywilnej przed lub w czasie wojny lub prześladowania z powodów politycznych, religijnych lub rasowych w celu popełnienia lub w związku z jakąkolwiek zbrodnią podlegającą jurysdykcji Trybunału, niezależnie od tego, czy działania te stanowiły naruszenie prawa wewnętrznego kraju, w którym zostały popełnione, czy też nie” [8].

Jednocześnie nie tylko rozdział XX Kodeksu karnego Ukrainy zawiera powyższy opis czynów przestępczych, ale są one również umieszczone w rozdziale XIX Kodeksu karnego Ukrainy „Przeszępstwa przeciwko ustaleniemu porządkowi służby wojskowej (przeszępstwa wojskowe)”, w artykułach 433 „Przemoc wobec ludności na obszarze działań wojennych” i 434 „Złe traktowanie jeńców wojennych» Kodeksu karnego Ukrainy [7]. Porównując przestępstwa przewidziane w artykułach 433, 434 i 438 Kodeksu karnego Ukrainy, należy zauważyć, że wszystkie te artykuły opisują akty przemocy wobec jeńców wojennych i ludności cywilnej w warunkach konfliktu zbrojnego, zakazane przez międzynarodowe dokumenty prawne. Podobieństwo konstrukcji legislacyjnej stwarza problemy w kwalifikacji tych przestępstw, a różnica, moim zdaniem, polega na tym, kto jest podmiotem tych przestępstw.

Przeszępstwa z artykułami 433, 434 Kodeksu karnego Ukrainy „żołnierze Sił Zbrojnych Ukrainy, Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, Państwowej Straży Granicznej Ukrainy, Gwardii Narodowej Ukrainy i innych formacji wojskowych utworzonych Przeszępstwa z art. ustaw Ukrainy, Państwowej Specjalnej Służby Transportowej, Państwowej Specjalnej Służby Łączności i ochrony informacji Ukrainy, a także poborowych i rezerwistów podczas zgromadzeń” (art. 401 KK Ukrainy) [7].

Ponadto żołnierze Ukrainy mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności za niektóre działania, które można uznać za naruszenie praw i zwyczajów wojennych (art. Kodeks karny Ukrainy, w szczególności artykuły 432 „Grabież”, 435 „Nielegalne używanie i nadużywanie symboli Czerwonego Krzyża, Czerwonego Półksiężycy, Czerwonego Kryształu” Kodeksu karnego Ukrainy.

Zważywszy, że odpowiedzialność z art. 438 Kodeksu karnego Ukrainy ponoszą:

„1) co do zasady kombatanci są zarówno ze strony państwa agresora, jak i ze strony Ukrainy;

2) osoby uprawnione do wydawania kombatantom rozkazów;

3) cywile, w tym osoby, które z pewnych powodów nie są uznawane za kombatanatów (np. ci, którzy chwycili za broń i nie wstąpili do formacji wojskowej, szpieczy, sabotażyści, najemnicy)” [8].

Bibliografia:

1. У РФ термін «спеціальна військова операція» вигадали, щоб не декларувати цілей війни, – очільник Мінреінтеграції Черниш. *Еспресо* : веб-сайт. URL: <https://espreso.tv/u-rf-termin-spetsialna-viyskova-operatsiya-vigadali-shchob-ne-deklaruvati-tsiley-viyni-ochilnik-minreintegratsii-chernish> (дата звернення: 02.05.2023).

2. Вікторія Приседська. «Ми прийшли вас звільняти». Як Росія «денацифікує» школи на окупованих територіях. *BBC News Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61619012> (дата звернення: 02.05.2023).

3. Окупанти-«побратими». *Голос Америки Українською* : веб-сайт. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/okupanty-pobratymu-podibnistvtorgnennya-rosii-do-nazi/7011190.html> (дата звернення: 02.05.2023).

4. Шуневич Катерина. Не збройний конфлікт, не терористична операція – операція «війна». *ЮрФем* : веб-сайт. URL: <https://jurfem.com.ua/ne-zbroynnyu-konflikt-ne-terorystychna-operatsia-operatsia-viyna> (дата звернення: 02.05.2023).

5. Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05 груд. 1994 р. № 998_158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення: 02.05.2023).

6. Заверуха Микола. Війна і воєнний стан. У чому полягає різниця між цими поняттями? *Expres.online* : веб-сайт. URL: <https://expres.online/lyudi-i-problemi/viyna-i-voennyi-stand-u-chomu-polyagaie-riznitsya-mizh-tsimi-ponyattiyami> (дата звернення: 02.05.2023).

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.05.2023).

8. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі : Статут Міжнародного військового трибуналу від 08 серп. 1945 р. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id211232> (дата звернення: 02.05.2023).

9. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцять запитань та відповідей. *Центр політико-правових реформ*: веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakoniv-ta-zvyчайiv-vijnyadvadtsyat-zapytan-ta-vidpovidej> (дата звернення: 02.05.2023).